

mladen tarbuk **HÄNDEL & HAYDN**
- PRVI EU SKLADATELJI

Slučaj je htio da naš planet oprtči oko Sunca ravno pedeset puta između trenutaka smrti ove dvojice po mnogočemu jedinstvenih i naoko sličnih skladatelja. Njihovi skromni počeci, za njihovo doba možemo reći i prilično dug životni put, te, na koncu, neviđena priznanja koja dotad nisu bila upućena ni jednom umjetniku, obilježili su njihove životne priče i pretvorili ih u civilizacijske ikone.

Zašto su upravo oni prvi skladatelji koji su ostavili značajan trag u raznim, dotad često suprotstavljenim i međusobno podijeljenim sredinama? Zašto nisu ostali na širenju svojeg djela putem tiskanja nota, kako su to radili njihovi prethodnici, već su se izlagali nevjerojatnim naporima i putovali na danas nezamislivo naporan način s jednog kraja Europe na drugi i osobno poticali i organizirali izvedbe vlastite muzike u drugim, katkad i neprijateljski nastrojenim sredinama? Sjetimo se ovdje samo da je Händelu za prvo putovanje do Italije kočijom trebalo najmanje dvadeset i pet dana, a da se Haydn posljednji put zaputio preko La Manchea u dobi od šezdeset i dva ljeta, što je u ono vrijeme predstavljalo već vrlo visoku životnu dob?

Naš mitski odnos prema vlastitoj prošlosti počiva dakako na temeljima današnjeg građanskog društva, dakle na idejama koje su preobrazile feudalno društvo u građansko. Stoga i danas postoje jake sveze naše i nekadašnje kulturne ideologije. Parni stroj je vjerojatno bio jednaki zamašnjak tadašnjem društvu kao što su osobno računalo i internet danas. No povijest ne zastaje samo na analogiji: razvoj komunikacijske tehnologije osamdesetih godina XX. stoljeća omogućio je dotad neslućenu brzinu i množinu ljudskih kontakata širom zemaljskog šara, čije je pretpostavke gradila upravo filozofija XVIII. stoljeća. Ništa ljudsko nije ostalo nedirnutu ovim nevjerojatnim korakom; pa tako niti umjetnost.

No jedan umjetnik se u toj globalizaciji stila ističe svojom geografskom i stilskom sveprisutnošću; i premda ga danas, pomalo nepravедno, smatramo tek za antipoda velikom Bachu, zaboravljamo koliko možemo zahvaliti na razvoju glazbenog jezika upravo Georgu Friedrichu Händelu. Ovaj nemiran duh, čija žeđ za upoznavanjem novih glazbenih idioma nema premca u svekolikoj glazbenoj povijesti, krenuo je kao mladić, na poziv jednog od posljednjih Medicija, Gian Gastona, iz Hamburga za Italiju, gdje je nevjerojatno brzo postao omiljeni skladatelj. Njegov uspjeh ipak nije počivao samo na njegovom talentu, već prije svega na njegovoj naobrazbi; njegov profesor Zachow, u malom provincijalnom Halleu, na istočnom rubu onodobne barokne Europe, poučio ga je svim stilskim osobitostima talijanskog, francuskog i njemačkog baroka. Tiskanje muzikalija i njihovo širenje i prodaja su tako u naobrazbi mladog Händela dali prve plodove koje će nadalje oploditi one sredine iz kojih je onodobni barok strujao i preplavljao Europu. No, nije bilo jednostavno jednom luteranu osvojiti srca rimskih kardinala. Ovdje je moć znanja odnijela pobjedu nad religijskom nesnošljivošću, i upravo je nevjerojatno da je u žarištu protureformacije jedan vjerski "otpadnik" posvetio svećenstvu preko šezdeset kantata.

Preokret u Händelovom životu zbilo se nakon praizvedbe opere "Agrippina" 1709. godine u Veneciji. Postaje prepoznat i hvaljen, a on tu slavu koristi i odlazi u Londonu gdje Händel vodi bitku za talijansku operu *seriu*. Osniva s ortacima kazalište i sam u njega ulaže teško zaradeni novac. Nakon početnih uspjeha okrunjenih praizvedbom najvrednijeg postignuća, operom "Giulio Cesare" koja je imala promijeniti glazbeni ukus Engleza i okrenuti ih čudesima barokne opere nižu se neuspjesi. Kasnije opere bijahu dočekane na nož i izvrgnute ruglu "Prosjačkom operom" nekadašnjih prijatelja Guya i Pepuscha. No Händel ne posustaje, već počinje pisati oratorije na starozavjetne motive, pažljivo odabirući teme prema trenutnoj političkoj situaciji: starozavjetni Židovi, progonjeni moćnim babilonskim, asirskim i egipatskim carstvom postaju metafora izoliranih engleskih otočana sukobljenih s europskim velesilama. Skladatelj bačen na koljena postaje najpopularniji engleski umjetnik koji poraz na neprispodobiv način pretvara u pobjedu, a u Engleskoj toliko omražena operna forma se u rukama njegovog genija preobrazila u veličanstveni oratorij, kojeg su na koncu i Englezi prihvatili kao vlastitu stilsku normu.

Tako su želja i potreba za dokazivanjem u svakoj novoj glazbenoj sredini razvila u Händelu jedinstvenu moć sinteze stila. I dok možemo govoriti o jasno razlučivim nacionalnim odlikama francuskog, talijanskog ili njemačkog baroka, Händelov stil se, nasuprot tome, u svojoj sintetičnosti odlikuje posvemašnjom vlastitošću.

Haydnov životni put nije bio naoko ni približno tako uzbudljiv. U službi grofova iz Eszterháze proveo je cijeli radni vijek tijekom kojeg je iskusio tri glazbi posve različito naklonjena naraštaja. Stari grof Paul Anton i brat mu Nikolaus Eszterházy bijahu zaljubljenici u glazbu koji nisu žalili troška na svoje glazbenike. Nakon smrti potonjeg grofoviju je preuzeo Paul Anton II Eszterházy i raspustio kapelu zadržavši samo Haydna i to tek nominalno na plaći. Na njegovu sreću, Paul Anton II umire već pet godina

kasnije i novi gospodar, Nikolaus II ponovno osniva kapelu i poziva Haydna natrag u službu.

Služiti jednom grofu, pa čak kad taj i voli glazbu, nije bilo lako. Na glazbenike u feudalnoj službi se gledalo kao na pokretne i žive *jukeboxove*, bez previše razumijevanja za njihove možebitne obiteljske i financijske probleme. Haydn je evidentno raspolagao izvanrednim socijalnim vještinama: kao zamjenik voditelja kapele je bio optužen pred grofom sa strane svog pretpostavljenog da premalo radi, dočim je kasnije, odmah po svojem napredovanju, čvrsto uzeo kormilo u svoje ruke i napravio od male kapele jedan od vrhunskih sastava svojeg doba, te je, štoviše, u jednom razmjerno dugom periodu uspio organizirati na dvoru Eszterháza malu opernu družinu. Znao se na vrlo vješt način zauzeti za svoje glazbenike, o čemu izvanredno svjedoči njegova "Simfonija rastanka". Nevjerojatno je kako je Haydn iz ove rubne, sasvim *outsajderske* pozicije dospio na mjesto neokrunjenog kralja europske instrumentalne glazbe. Na ovom dugom i iscrpljujućem putu nisu pomogli samo njegov izvanredni glazbeni dar i vrhunsko zanatsko umijeće, već prije svega neočekivani poslovni duh i njuh za tržišno poslovanje. Kvaliteta kapele koja je glazbovala ne samo u Eszterházi, već i u samom Beču je brzo privukla pažnju ostalih plemića, a i diplomata. Preko brojnih veleposlanika stranih zemalja je Haydn stupio u kontakt s najmoćnijim izdavačima muzikalija Berlina, Pariza i Londona. Haydn je znao kako prodati isto djelo u više različitih gradova poklonivši ga, uz izdašnu financijsku nagradu istovremeno nekom od značajnih europskih kraljeva ili velikaša. Rasprostranjenost njegove glazbe je bila tako velika da su, primjerice, njegove simfonije zauzimale na pragu francuske revolucije 90% repertoara jednog od najznačajnijih pariških orkestara. S revolucijom se stvari nisu promijenile; dapače, sve su zaraćene strane i dalje pretežno izvodile

njegovu glazbu. Nakon izvedbe "Stvaranja" Napoleon šalje Haydnu zlatnu medalju, premda je ovaj upravo bio napisao himnu mrskom mu neprijatelju, kralju Franzu, te je izveo pred lordom Nelsonom u Eszterházi da bi kasnije po toj izvedbi i bila nazvana "Nelson-misom".

Na čemu je počivao ovaj, sa svim kasnijim skladateljima neprispodobiv uspjeh? Prije svega na Haydnoj vještini pisanja glazbe koja je ciljalo istovremeno na obrazovano i manje obrazovano slušateljstvo, a da pri tom stilski integritet glazbe ostane neokrnjen. Ova rijetka osobina se osobito ističe u njegovim kasnijim simfonijama, koje je Haydn ciljano pisao za inozemno tržište. Tehnički zahtjevi kasnih simfonija se znakovito razlikuju od ranijih: nema izrazito teških solističkih mjesta, nema ekstremnog virtuoziteta, kojeg su očito posjedovali pojedini članovi njegovog orkestra u Eszterházi; namjesto toga prevladavaju složeni odnosi pojedinih instrumenata ili grupa prema zajedničkom zvuku. Raznolikost tih odnosa se ni u jednom trenutku ne rastače u kaos, već prevladava načelo višeg reda i organiziranog zajedništva. Tako Haydn kroz glazbenu formu izriče duh svojeg doba, načelo razuma i moć prosvjećenosti, koji, paradoksalno, u tom trenutku u Europi posustaju pred prodorom kaosa revolucije i napoleonskih ratova. Je li Haydn svojom glazbom pogodio u osjetljivu žicu ideologije, ili je ogledalo razuma u glazbi bila svoje-vrsna utjeha publici prestravljenom revolucionarnom svakidašnjicom? U svakom slučaju je njegov stil bio prvi prepoznati izraz građanstva, koje je i nadalje, sve do današnjih dana, nastavilo prikrivati okrutnu igru kapitala mitskim i katkad sasvim neprozirnim ideološkim formama svoje umjetnosti.

Nakon svega, dolazi najzanimljiviji trenutak Haydnove karijere - konačno se odlučuje izaći iz sjene svog gospodara Eszterházi, i nakon desetljeća molbi i pritisaka poduzima put u Englesku. Ovaj potez se čini nevjerojatan ako se prisjetimo da on nije do svoje pedeset i osme godine života izišao iz trokuta Beč-Eisenstadt-Eszterháza. Razlozi za iskorak su bili

višestruki: zamamna Salomonova obećanja o visokoj zaradi, već spomenuto raspuštanje kapele u Eszterházi, a donekle i neobična klima iščekivanja stvorena u engleskom tisku: jedne londonske novine su otišle toliko daleko da su objavile članak u kojem se poziva poduzetne engleske mladiće da otmu Haydna iz zatočeništva zlog austrijskog plemića i dovedu ga u svjet-sku glazbenu metropolu. Svi ovi razlozi su ga nagnali na naporan i neizvjes-tan put, u zimu druge godine Francuske revolucije - 1791. godine, prvo kočijom do Hamburga, što je trajalo oko dvadeset dana, te potom jedre-njakom do Londona. Nagrada nije izostala; Haydn je bio dočekan kao živući klasik, dodijeljen mu je počasni doktorat (zanimljiva praksa kojom su Englezi i nadalje nagrađivali skladatelje s kontinenta koji su im se dopali), a ni financijska kompenzacija nije izostala. Put se pokazao toliko uspješan da je Haydn odlučio 1794. godine ponovo krenuti na isti put. Drugi posjet bio je još uspješniji, te se Haydn vratio u Beč kao bogat čovjek.

Vratimo se sada na pitanja s početka članka: kako i zašto su se iz trećeg staleža, u praskozorje velikog društvenog prevrata koji će srušiti tisuć-ljetni politički sustav, iznjedrila dva skladatelja koja će doživjeti dotad za umjetnika nezamislive počasti, čija će djela postati živi i uvijek nanovo izvo-đeni uzor budućim naraštajima, sve do današnjih dana? Nadam se da će iz ovih kratkih crtica biti razvidno kakva je koincidencija višestrukih talenata, ispravne procjene situacije, socijalnih i diplomatskih vještina, te pogodnih okolnosti iznijela ove skladatelje na vrh povijesne piramide. Ali, ne samo to: talent, a ne podrijetlo, ne bogatstvo, ne očevina, čine građanina uspješnim pojedincem novog društvenog poretka. Tako je iskovan mit koji putem *američkog sna* i danas nadahnjuje kapitalističko društvo na razvoj puno jače i skrivenije od tehnoloških čudesa modernog doba. Možda baš zato i danas slavimo i izvodimo ova dva velikana: zbog slijepe vjere kako glazba moćnije od ekonomskih, političkih i inih interesa može povezati čovječanstvo u smislenu cjelinu.